

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 746.4:39(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2019.177196

СИМВОЛІКА КОСТЮМУ ЯК ОБРАЗНО-ПЛАСТИЧНОЇ МЕТАФОРИ В КОНТЕКСТІ ЕТНІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ ЛЮДМИЛИ СЕМИКІНОЇ**О. В. Папета**

Стаття є результатом мистецтвознавчого дослідження авторської серії одягу художниці Людмили Семикіної. Основним напрямком даної роботи є аналіз образно-пластичної символіки костюму в контексті етнічних дефініцій, а також міфопоетичних реконструкцій скіфо-сарматських і давньоруських строїв. Авторське прочитання сакральних, естетичних, функціональних завдань костюма стало, по суті, пластичним втіленням духовного кредо художниці, зробило можливим провести паралелі з древніми культурами, що вплинули на формування мегакультурного контексту сучасної України. Комплексний аналіз колекції костюмів Л. Семикіної, таких як «Княжа доба» та «Скіфський степ», дозволив виявити особливості художньо-пластичного світосприйняття автора, характер формальних прийомів, властивий їй художній манері. Розглядається проблема синтезу проектного, пластичного і колірного рішення строїв, де Л. Семикіна виступає в іпостасях теоретика, художника, дизайнера, конструктора.

Ключові слова: символіка образу, етнічні мотиви, дефініція, стилізація, міфопоетика, семантика, образно-пластична метафора, конструктивні особливості.

Copyright © 2019, О. В. Панема.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Темою даної статті є аналіз стильових дефініцій в дизайнерських моделях одягу художниці, дизайнера, лауреата державної премії ім. Т. Шевченка Людмили Миколаївни Семикіної. Комплексний аналіз колекції костюмів, в яких вона виступає в іпостасях дизайнера, художника і теоретика, дозволив виявити особливості художньо-пластичного світосприйняття автора, характер формальних прийомів, властивих їй художній манері. Основним напрямком дослідження є визначення ролі авторських моделей костюмів в творчих розробках художниці, які розглядаються автором як синтез пластичного, орнаментального і кольорового рішення.

2. Літературний огляд

На даний момент проблема вивчення історії розвитку костюму в контексті його образно-пластичної символіки є актуальним питанням в сучасному європейському культурному просторі. Автором статті було послідовно розглянуто окремі аспекти цього питання в наступних статтях: Папета О. В. Етнічні

мотиви в костюмах Л. Семикіної «Поліська легенда» [1], Папета О. В. Етнічні мотиви в костюмах Л. Семикіної [2]. В процесі роботи автором вивчались питання, пов'язані з теоріями етногенезу та культури етносів на території України [3, 4], було опрацьовано твори таких авторів як Д. Зеленін «Східнослов'янська етнографія» [5], Л. Гумільов «Мистецтво і етнос. Постановка проблеми» [6]. Л. Гумільов висловлює близьку до мистецького світогляду Л. Семикіної думку щодо умовності народного мистецтва: «Давнє мистецтво, яке дожило до нашого часу в народній творчості, було умовне і, завдяки умовності – правдиве. Але щоби навчитися його розуміти правильно, треба вивчати епохи та історію народів, як вивчають мови, щоби читати написані на них книги. Буквальне ж сприймання відводить від сприймання старовинного мистецтва та прирікає на невдачу всі спроби інтерпретації» [6]. Інший дослідник М. Брайчевський в книзі «Походження Русі» [7], полемізуючи з російськими вченими, які в етногенезі на перше місце ставили мову (зрозуміло, російську), писав: «Археологічний матеріал дає можливість реконстру-

кції досить точної етнографічної картини минулих епох, і подібно до того, як, скажімо, всередині сучасного українського народу виділяються етнографічні групи, яким відповідають і діалектні особливості української мови і деякі специфічні деталі матеріальної культури, — так і локальні варіанти археологічних культур можуть показати структуру тих етнічних масивів, які були творцем і носієм названих культур» [7].

Окрему групу літературних джерел складають публікації, присвячені історії одягу загалом, українському історичному та народному одягу, художнім особливостям декорування одягу. Загальні питання естетики та історії одягу розкрито в книгах: Ю. Легенький «Метаісторія костюму» [8]. Символізм українського строю, традиційні особливості народного крою та шиття усіх регіонів України (Слобожанщини, Приазов'я, Полісся, Волині, Поділля, Буковини, Гуцульщини, Закарпаття) розкрито в публікації М. Білан і Г. Стельмашук «Український стрій» [9].

У процесі дизайнерських пошуків образно-символічного рішення своїх моделей Л. Семикіна звертається до археологічних артефактів і історичних реконструкцій скіфо-сарматського одягу, які дали їй можливість простежити трансформацію символіко-сакральних функцій костюму. При цьому вона виділяє його роль як одного з головних атрибутів, що виконував репрезентативну функцію для визначення приналежності людини до соціальної чи духовної еліти. В серії «Скіфський степ» (1960-1990 рр.) художницею Л. Семикіною була втілена спроба переосмислення ролі костюму як найважливішого засобу передачі культурної традиції.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження — проаналізувати символіку костюму в контексті етнічних дефініцій на прикладі авторської серії одягу Людмили Семикіної.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- визначити специфіку художньо-образних вирішень костюмів Л. Семикіної;
- виявити особливості творчої манери Л. Семикіної в контексті мистецтва нонконформізму 1960 – 1980-х рр.;
- проаналізувати художні особливості дизайнерських розробок художниці 1990 — 2000-х рр.;
- довести самотуній характер творчості Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

4. Аналіз символіки костюму в контексті етнічних дефініцій на прикладі авторської серії одягу Людмили Семикіної.

Мистецтвознавчий аналіз колекції авторських строїв Людмили Семикіної є важливою складовою в процесі розвитку українського мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Образно-пластичний символізм, який посідає значне місце в її творчості, підтверджує думку, що будь-яку епоху можна зрозуміти не тільки через літопис, історію чи матеріальну культуру даного етносу, а й через еволюцію одягу. Актуальність такої постановки питання очевидна і на сучасному етапі історичного розвитку, оскільки ди-

зайн одягу – як повсякденного, так і офіційного, - залишається одним з наочних засобів демонстрації соціального статусу людини, її етнічної приналежності.

Для Л. Семикіної особливе значення має колористичне і пластичне рішення. Тут художниця виступає як самотуній інтерпретатор історичних форм, адаптуючи їх для сучасного прочитання. Її образи – це не тільки фантазії на історичну тематику, але й результат синтезу численних вражень від археологічних знахідок, історичних реконструкцій, літератури, пропущені крізь "фільтри" її художнього бачення. Художниця не просто веде діалог з минулим, а своєю творчістю немов нагадує сучасникам: "дух предків живе в нас". На відміну від археології або історії, що свідчать про минулі епохи мовою текстів і артефактів, Л. Семикіна переосмислює події минулого через суб'єктивне сприйняття, яке часом виявляється не менш переконливим. Авторські розробки художниці, представлені в серії «Скіфський степ» - це не тільки фантазії на історичну тематику. Вони є результатом синтезу численних вражень, «пропущених» крізь призму її художнього бачення.

Однією з головних причин того, що Л. Семикіна і багато художників з її оточення звернулися до поглибленого вивчення традиційної культури і мистецтва, став конфлікт з радянською владою в особі ідеологічних керівників мистецтва. У 1964 р в спів-авторстві з А. Горською, Г. Зубченко, Г. Севрук та О. Заливахою Л. Семикіна брала участь в створенні вітражу у фойє Київського державного університету, присвяченого 150-річчю від дня народження Т. Шевченка. За розпорядженням офіційної влади, вітраж був знищений, як ідеологічно ворожий, а Л. Семикіна і А. Горська були виключені зі Спілки художників України. Глибоке розчарування і одночасно розуміння того, що в офіційно визнаному мистецтві для неї немає місця, підштовхнуло художницю до пошуків альтернативи. Цією альтернативою, так само, як і джерелом натхнення стала давньоруська і скіфо-сарматська культура [10].

Виключення зі Спілки художників співпало з розквітом руху «шістдесятників». Л. Семикіна стала активним учасником руху. Зокрема, вона вступила в клуб творчої молоді «Сучасник», організований опозиційними налаштованими представниками київської інтелігенції. Молоді художники-нонконформісти принесли з собою, за словами Л. Семикіної «дух активного бунту» [10], неприйняття старих догматів і норм. Разом зі студентами київських ВНЗ, в роботі клубу брали участь такі діячі культури, як мистецтвознавець Г. Логвин, історик М. Брайчевський, письменник і громадський діяч Л. Танюк. Секцію живопису очолювала художниця А. Горська, яку Л. Семикіна назвала «душею клубу, її мотором і організатором». «У клубі вирували пристрасті - вечори, дискусії. Організовувалися поїздки по Україні з метою вивчення та охорони пам'яток архітектури, театральні вистави, розроблялися нові проекти» [10]. «Ми відчували, що нам не вистачає знань про своє коріння, і ми відчували відповідальність ... Ми відчували себе сильніше, відкриваючи глибину національної поезії Т. Шевченка, коли вони присутні на вечорах поезії Ліни Костенко, Василя Стуса, Євгена Свєрстюка. Я

відчувала, як в моєму серці акумулювалася енергія і відкривалися нові творчі горизонти» [10].

Однак саме в цей період очевидним фактом стала активізація інтересу представників інтелігенції до історичних і культурних витоків народної традиції. Художники звернулися до міфопоетики традиційних сюжетів і символів в мистецтві, зокрема, до сакральних, ієрархічних і естетичних аспектам національного костюма [11]. На думку письменника і критика В. Скуратівського, цей процес активізувався набагато раніше, а саме починаючи з середини ХІХ століття, коли художня українська еліта «зачаровано зупинила свій погляд на народному одязі у всіх її національно-етнографічних різновидах. Так почався культ народного костюма, який триває аж до наших днів. В останні «сезони» української історії він просто-таки розцвів» [12].

Авторські строї Л. Семикіної в більшості виконані з натуральних тканин, частіше з щільного сірого сукна, рясно прикрашеного золотою та срібною аплікацією, яка своїм графічним абрисом нагадує древні письмена і символи. Строї «Сарматський цар», «Тур» мають ідентичну викрійку, в основу якої покладено довге вбрання з широкими рукавами. Головні убори також мають прямі аналоги із скіфо-сарматськими елементами головного вбрання (башликами, тіарами, калафами). Головний убір строю «Сарматський цар» виконаний у формі круглої високої шапки і оздоблений тканиною, що спадає на плечі широкими складками. Л. Семикіна в дизайнерських розробках головних уборів, по аналогії з традиційними формами одягу скіфо-сарматських племен, об'єднує практичність і естетику, утилітарність і символізм.

Для орнаментального оздоблення строїв художницею використані матеріали, подібні тим, які використовувалися або могли бути використані при створенні скіфо-сарматської одягу: сукно, фетр, дерезо, метал, шкіра. Цим речам властива яскраво виражена декоративність завдяки оздобленню золотими і срібними елементами, з яких складено орнаментально-пластичне декорування її одягу. Геометричний орнамент, яким оздоблено її строї, художниця трактує як універсальний код передачі сакральної інформації, важливої для розуміння культурних і релігійних понять даного етносу. Актуальність такої постановки проблеми очевидна на сучасному етапі історичного розвитку спільноти, оскільки побутова і особливо офіційна роль одягу була і залишається одним з наочних способів демонстрації соціального статусу, а також є певною складовою в позначенні місця індивіда в соціальній структурі.

Тема давньої символіки отримала розвиток в серії костюмів під назвою «Княжа доба». Основним візуально-семантичним «кодом» образів «Мирослава» і «Берегиня» є репрезентативна символіка на тему Київської Русі. У цій серії художниця виступає як скульптор, конструюючи образ як пластичне втілення свого уявлення про духовній еліті соціуму. Семантичне значення створених художницею образів розкривається в її роботі з площиною, розділеною на гео-

метричні сегменти. Кожен з них, в свою чергу, несе смислове і символічне навантаження. Формою, що нагадує дзвін, окремими елементами на лицьовій стороні костюм «Мирослава» нагадує парадну одяг візантійських імператорів - *далматику*, яка була взята за основу в розробці одягу давньоруських князів. Орнаментальне рішення образу «Мирослави» має декоративні елементи у вигляді солярних символів - кола, хреста, свастики.

Проте, крім оригінальних історичних стилізацій і міфопоетичних реконструкцій, в костюмах художниці також прочитується принцип створення колекцій сучасної високої моди. Тракткування костюма як одного з важливих засобів, що трансформує сприйняття людини, підкреслює концептуальний характер кожної моделі, в якій втілено високий ступінь виразності художнього образу.

5. Результати дослідження

В даній роботі досліджено історико-етнографічні аспекти формування одягу, підкреслено знаково-символічну природу його декоративних елементів. Висвітлено міфопоетичну основу авторських строїв Л. Семикіної 1960-1990-х рр., створених у традиціях скіфо-сарматської культури, слов'ян-язичників і Київської Русі («Скіфський степ», «Княжа доба» та ін.). Констатовано, що авторська серія костюмів Л. Семикіної — яскраве й переконливе свідчення того, як сучасний художник-дизайнер, звертаючись до невичерпного джерела ідей, образів і форм культурної спадщини України, знаходить нові форми духовної та естетичної спадкоємності. Її оригінальні строї є новаторською формою дизайнерського підходу до проблеми переосмислення етнічних ознак костюму, від історичних стилізацій до міфопоетичних реконструкцій.

6. Висновки

В даній статі було вирішено низку наступних завдань:

1. Проаналізовано символіку костюму в контексті етнічних дефініцій на прикладі авторської серії одягу Людмили Семикіної.

2. Визначено особливості творчої манери Л. Семикіної в контексті мистецтва нонконформізму 1960 — 1980-х рр.

3. Виявлено художні особливості дизайнерських розробок художниці, а також специфіку її художньо-образних.

4. Доведено самобутній характер творчості Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Можна зробити висновок, що авторська серія костюмів Л. Семикіної є яскравим і переконливим свідченням того, як істинний талант в найнесприятливіших умовах здатний знайти адекватний художній мову і реалізуватися в творах високого мистецтва. Конфлікт з владою підштовхнув Л. Семикіну до невичерпного джерела ідей, образів і форм, які в її інтерпретації набули форми духовної і естетичної традиції.

Література

1. Папета, О. В. (2015). Етнічні мотиви в костюмах Л. Семикіної "Поліська легенда" (спроба теоретико-методологічного аналізу). Література та культура Полісся. Серія: Історичні науки, 79, 262–267.
2. Папета, О. В. (2015). Етнічні мотиви в костюмах Л. Семикіної. Теорія та практика дизайну, 7, 222–229. doi: <https://doi.org/10.18372/2415-8151.7.10117>
3. Буткевич, Л. М. (2005). История орнамента. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 265.
4. Ваганян, Г. (1993). Каменная летопись цивилизации. Ереван.
5. Зеленин, Д. К. (1991). Восточнославянская этнография. М.: Наука, 511.
6. Гумилев, Л. Н. (1972). Искусство и этнос. Постановка проблемы. Декоративное искусство СССР, 1/170, 36–41.
7. Брайчевський, М. Ю. (1968). Походження Русі. К.: Наукова думка, 224.
8. Легенький, Ю. Г. (2003). Метаистория костюма. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 284.
9. Білан, М., Стельмашук, Г. (2000). Український стрій. Львів: Фенікс, 325.
10. Интервью с художницей Л. Семькиной. Рукопись. Архив Папеты Е. В. 5. История костюма. 1200–2000 (2003). М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 343.
11. Мир наскального искусства (2005). Сборник докладов международной конференции. М., 427.
12. Скуратовский, В. (1996). Строи будущей нашей души. Людмила Семькина. Высокий замок. Альбом. К.: Задумчивый страус, 112.

Рекомендовано до публікації д-р наук з мистецтвознавства, професор Легенький Ю. Г.

Received date 10.07.2019

Accepted date 23.07.2019

Published date 30.08.2019

Папета Олена Валеріївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, кафедра дизайну, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053